

6. Kilpatrick W., Wolf G., Wolf S. Books that Build Character: Guide to Teaching Your Child Moral Values through Stories. – New York, 1994. – 270 p.

В статтє рассматривается роль национальных ценностей в воспитании патриотических качеств у учеников средних школ США.

Барилко Є.О. – аспірант кафедри педагогіки Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Луганськ)

Рецизент – доктор педагогічних наук, професор Червонецький В.В.

ФОРМУВАННЯ ДУХОВНО-ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТА НА ОСНОВІ ВЗАЄМОДІЇ МИСТЕЦТВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

С. М. Барилко

У статті розглядається проблема формування духовно-творчої особистості студента на основі взаємодії мистецтв у процесі вивчення зарубіжної літератури.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями

У Державній національній програмі “Освіта” (“Україна ХХІ століття”), Національній доктрині розвитку освіти акцентується увага на культуротворчих аспектах, що передбачає прилучення молоді до літератури, музики, образотворчого мистецтва, надбань народної творчості і здобутків української і світової культури, формування художньо-естетичної освіченості та збагачення духовного світу молоді. Змістом літературного компонента окрім аксіологічної та літературознавчої лінії є культурологічна, яка розглядає художню літературу у взаємозв'язаності з різними видами мистецтв. Державні вимоги до рівня знань передбачають знання про спільні закономірності розвитку різних видів мистецтв,

розуміння значення літератури та культури для духовного розвитку людства. Таким чином, література сьогодні є одним із важливих засобів формування духовної культури молоді, якщо художнє слово органічно поєднується з іншими видами творчості: музикою, кіно, театром, архітектурою, живописом. Одним із стратегічних завдань сучасної освіти є створення сприятливого середовища для формування духовно-творчої особистості майбутнього фахівця, реалізації та самореалізації його природних задатків, здібностей і можливостей у навчально-виховному процесі.

Аналіз останніх досліджень, в яких започатковане розв'язання даної проблеми і на які спирається автор

Психологічні механізми впливу мистецтва на особистість, зокрема на почуття, досліджували Л. Виготський, Є. Крупник, П. Якобсон.

Значення і розвиток духовної сфери особистості у процесі навчання розглядали Я. Коменський, Г. Песталоцці. Видатні педагоги минулого В. Стоюнін, В. Водовозов, В. Острогорський, К. Ушинський, С. Русова вважали мистецтво одним із важливих засобів впливу на розвиток людини. Мистецтво, на думку В. Ванслова, покликане примножувати прекрасне в людині і суспільстві, мистецтво володіє таким впливом на людину, що формує і розвиває його всебічно, впливає на духовний світ в цілому.

Педагоги О. Бандура, Б. Кабалевський, Є. Квятковський, М. Каган, Б. Лихачов, В. Неверов, В. Сухомлинський, Г. Шевченко, Б. Юсов обґрунтували принципи взаємодії мистецтв як засобу інтенсифікації педагогічного процесу. Про роль і значення взаємодії мистецтв у естетичному вихованні та культурному розвитку підлітків йдеться у дисертаційних дослідженнях І. Шликової, Г. Шевченко. Взаємодія мистецтв як методична проблема розглядалася здебільшого у процесі вивчення російської та зарубіжної літератури Є. Квятковським, М. Кудряшовим, В. Марацманом, М. Машенком, З. Старковою, Е. Горюхіною, Н. Мирецькою, Л. Михайловою, Ф. Нобелем, С. Жилою, М. Машенком, А. Коржуповою.

У наукових працях Б. Лихачова, Д. Лихачова, Л. Масол, Н. Миропольської, Г. Падалки, О. Рудницької, Г. Шевченко, Б. Юсова підкреслюється, що всі види мистецтва збагачують свідомість молоді прикладами високого гуманізму, формують стійку систему цінностей у процесі творчої діяльності, пробуджують прагнення до самореалізації.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття

Проте не зважаючи на значну кількість праць, не знайшли належного розкриття питання: про види та ознаки взаємодії мистецтв на заняттях з літератури і можливості їх застосування; про взаємодію мистецтв та взаємодію естетичних почуттів у процесі вивчення літератури.

На основі естетико-філософських та психологічних праць можна зробити висновок, що формування естетичних почуттів – це процес розвитку й удосконалення естетичного сприймання мистецьких творів, тобто всебічного відображення у свідомості людини форми і змісту, адекватного естетичного переживання – емоційної реакції, та виникнення духовної насолоди, яка проявляється в естетичному судженні, оцінці сприйнятого твору, бажанні спілкуватися з мистецтвом.

Література як навчальний предмет має величезне значення у становленні духовного світу особистості, у формуванні естетичних почуттів, а також створює сприятливі умови для взаємодії мистецтв.

Проте, в сучасній педагогіці існують певні прогалини щодо духовно-творчого розвитку студентства засобами зарубіжної літератури. Внаслідок цього переважна більшість майбутніх фахівців перебуває поза цією своєрідною і важливою сферою мистецько-виховного впливу. Крім того, великий виховний потенціал зарубіжної літератури у процесі духовно-творчого становлення студентів залишається поза увагою педагогів та психологів.

Формування цілей статті (постанова завдання)

Дана стаття присвячена проблемі формування духовно-творчої особистості студентів-майбутніх перекладачів на основі взаємодії мистецтв у процесі вивчення зарубіжної літератури.

Виклад основного матеріалу з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів

Питаннями, що таке мистецтво, яку роль відіграє воно у людському житті, як впливає на людину, її розвиток цікавилися письменники, критики і мислителі В. Белінський, М. Гоголь, Л. Толстой, І. Франко. Вони підходили до розв'язання цієї проблеми з точки зору психології письменницької творчості.

Український письменник і філософ І. Франко вважав, що мистецтво викликає почуття естетичної насолоди, яку пробуджує у нашій душі мистецький твір. Зіставляючи поезію з музикою, живописом, І. Франко

віддає перевагу поезії, адже художньо-літературна творчість, на відміну від інших видів мистецтва, здатна, за переконанням автора, апелювати до всіх п'яти чуттів людини. Засобами слова поезія викликає у нашій душі враження, що охоплюють увесь спектр людських почуттів. Схожість та відмінність поетичного і музичного, поетичного і живописного мистецтв простежує у своїй праці “Із секретів поетичної творчості” І. Франко [7]. Вказуючи на спільне походження музики і поезії, автор зазначає, що музика апелює до нашого слуху і розворушує нашу фантазію, впливає на настрій і почуття слуховими враженнями на “нижчих регістрах нашого душевного інструмента”, у той час як поезія звертається не тільки до почуття, а й до думки, абстракції, інтелекту.

У 60-70 роках ХХ століття почала складатися певна теоретична концепція взаємозв'язку мистецтв та впливу такої комплексної взаємодії на учнів у процесі вивчення літератури, музики, образотворчого мистецтва, історії, праці і в позакласній роботі (М. Кудряшов, Є. Квятковський, В. Неверов, М. Каган).

У роботах Е. Горюхіної, Г. Недошивіна, Є. Квятковського, В. Марацмана рекомендовано використовувати взаємодію мистецтв на всіх етапах вивчення літератури з урахуванням специфіки кожного виду мистецтв на основі порівняльно-зіставного аналізу під час вивчення оглядових тем (характеристика епохи, основних її мистецьких напрямків, стилів, методів), біографії письменника, творчості, а також під час написання творів.

Пізніше, у 80-ті роки, взаємодія мистецтв розглядалася у контексті міжпредметних зв'язків (В. Аудерський, О. Бандура, В. Неверов).

Але, на думку Г. Шевченко, міжпредметні зв'язки не розкривають можливостей взаємодії мистецтв у педагогічному процесі. Як слушно зауважує Г. Шевченко: “Обмежити взаємодію мистецтв міжпредметними зв'язками – це означає звузити цю проблему і не розкрити її повністю [9]”.

Взаємодія мистецтв, включаючи й міжпредметні зв'язки, стала об'єктом дисертаційного дослідження Г. Шевченко “Взаємодія мистецтв у естетичному вихованні і розвитку підлітків”. [9]

Використання творів мистецтва на заняттях з метою естетичного впливу передбачає двоєдину мету: навчити і виховати. Ця єдність закладена у поліфункціональній природі мистецтва: пізнавальній, виховній, гедоністичній, аксіологічній.

Г. Шевченко у вже згаданій праці “Взаємодія мистецтв у естетичному вихованні і розвитку підлітків” [9] вказує на умови формування естетичних почуттів на уроках літератури, музики, образотворчого мистецтва як основи естетичних суджень, які закріплюються на уроках вивчення основних навчальних дисциплін.

У 90-ті роки відповідно до нової концепції літературної освіти, метою якої є “ввести учнів у світ прекрасного, прилучаючи до національного та світового мистецтва слова у його взаємозв’язках з мовою, історією, музикою, живописом, архітектурою [4, с.26]”, природно постала потреба в оновленні та удосконаленні форм і методів роботи, зокрема таких, що “активізують процеси емоційних переживань, надають урокам літератури яскраво вираженого емоційного колориту [4,с.28]”. Про це йшлося й у пізніше прийнятих документах: Державній національній програмі “Освіта” (“Україна XXI століття”) [4], Національній доктрині розвитку освіти [6].

Наприкінці XX- напочатку XXI століть продовжується дослідження мистецтва як філософського явища, а отже, і його вплив на людину. Узагальнюючи набутки філософії та естетики, сучасні науковці (М. Бахтін, О. Буров, В. Ванслов, Є. Громов, М. Каган, В. Крутоус, Б. Лихачов, В. Мазепа, В. Самохін, І. Тен) з’ясовують проблеми естетичної сутності мистецтва та особливості його сприймання індивідом.

М. Каган у праці “Морфологія мистецтва” [5] поряд із методологічними проблемами визначив роль мистецтва у формуванні особистості. Автор дослідив поєднання двох складових мистецтва: репродуктивно-сприймального та діяльнісно-перетворювального. М. Каган вважає, що для цілісного естетичного сприйняття необхідне виникнення естетичної ситуації, а також визначає умови, завдяки яким відбувається спілкування з мистецтвом: прямий чуттєвий контакт з предметом та відповідна установка щодо його сприйняття (насолада красою).

Роль психологічних законів у розкритті комунікативних засобів мистецтва неоціненна. Однак психологічні методи аналізу мистецтва не дозволяють всебічно розкрити його природу і суть. Це є завданням естетики. Тобто твір мистецтва треба розглядати як художню цінність і як засіб пізнання, оскільки він дає насолоду, виявляє емоційну дію і виконує пізнавальну функцію. Ця теза важлива для практичного її втілення на заняттях з літератури. Мистецтво має дві сторони впливу на людину: по-перше, активізує почуттєву сферу, задовольняє потреби індивіда у переживанні тих чи інших почуттів і по-друге, розвиває і збагачує

почуттєву сферу, виводить її на якісно новий значимий рівень. Саме звідси впливає завдання нашої роботи: створити такі умови під час вивчення літератури, щоб активізувати і збагатити почуттєву сферу студентів та сформувати на цій основі естетичні почуття та якості духовно-творчої особистості.

Взаємодія мистецтв є явищем не тільки естетичним, а й соціально-історичним. Теоретичне визначення взаємодії лежить у площині “взаємно діючих” видів у єдиному просторово-часовому континуумі (назва безперервних утворень) художньої системи, отже, “зв’язок, який виникає у результаті взаємодії об’єктів і який викликає взаємні зміни, прийнято називати взаємодією” [2]. Як зазначає В. Ванслов, у реальній художній практиці мистецтва існують у взаємодії. Вони взаємозбагачуються, обмінюються своїми досягненнями, та й специфіка кожного із них, зрештою, складається під впливом всієї системи мистецтв у цілому [2].

Генезис взаємодії мистецтв відноситься до ранніх етапів розвитку людського суспільства. “Первісний синкретизм мистецтва заклав фундаментальну основу для інтеграції різних видів мистецтв у всі історичні періоди [9]”, - вважає Г. Шевченко.

Основні прояви взаємодії мистецтв сформовані у ХХ столітті. Як зазначають дослідники О. Габай, А. Зись, І. Хангельдієва, є три типи художнього синтезу: як можливе поєднання різних видів мистецтв для посилення виражально-зображальних засобів реалізації єдиного задуму; як особлива група синтетичних мистецтв (театр, кіно, художнє телебачення); як переклад твору мистецтва з мови одних на мову інших видів.

Мистецтвознавці (І. Азизян, Ю. Белічко, В. Ванслов, В. Васіна-Гроссман, Г. Степанов) визначили основи взаємодії літератури, музики, образотворчого мистецтва.

Термін “взаємодія мистецтв” у педагогіці з’явився не так давно. Явище, яке означало поєднання різних мистецтв у навчально-виховному процесі, називалося по-різному: “комплекс”, “міжпредметні зв’язки”, “взаємовпливи”, “взаємодія”.

М. Каган, наприклад, вважав, що література, музика і живопис охоплюють духовне життя всебічно і повно, а їхні різноманітні поєднання і взаємодія дозволяють передавати взаємозв’язки процесів, які в ньому відбуваються [5].

Взаємодія мистецтв здійснюється на різних рівнях: всередині окремо взятого виду мистецтва, між різними видами мистецтва та їхніми жанрами, між мистецтвом і соціальним буттям.

На думку Г. Шевченко, всі види мистецтва забезпечують цілісність пізнавальних і виховних завдань, значно підвищують творчі можливості юнаків, сприяють формуванню їх естетичного сприйняття художніх творів, у результаті чого формуються образи – уявлення. Образи-уявлення в галузі літератури, музики, образотворчого мистецтва інтегруються в нову художню цілісність, у новий художній образ [8]. У своєму багатстві видів і жанрів, стилів і напрямів мистецтво виступає каталізатором усіх творчих потенцій особистості, здатне пробудити суто особистісні, специфічні якості людини, сприяє творчому розвитку особистості, вимагаючи від неї співтворчості, активного естетичного реагування, розуміння її цінності [8].

Спілкуючись з мистецтвом, молода людина нагромаджує естетичний досвід подвійного характеру. По-перше, вона сприймає мистецтво – поверхово або глибоко, залежно від власного естетичного розвитку – і завдяки цьому, розвиває в собі його розуміння, збагачує досвід такої діяльності. Хороша книга або гарна музика, наприклад, глибоко впливає на емоції, удосконалює смаки; вона може також урівноважити почуття, облагороджувати душу. По-друге, якщо студент бере безпосередньо участь у мистецькій творчості, це зумовлює розвиток його власних творчих можливостей. Участь у художній творчості має вирішальне значення для розвитку особистості.

Група так званих «синтетичних» мистецтв: театр, кіно, художнє телебачення – це об'єднання у кожному з них різних видів творчості: словесної, музичної, образотворчої. Поява таких мистецтв як театр, на думку Е. Делакруа, “один із найразючіших доказів потреби людини відчувати одночасно якомога більше різноманітних почуттів”. Театр “... об'єднує всі мистецтва для підсилення почуттів: пантоміма, костюм, краса актора – все це подвоює враження від ... п'єси [3, с.158].”

У дослідженнях В. Ванслова, В. Васіної-Гроссман, В. Харитонова розглядаються як загальні методологічні питання, так і конкретні приклади взаємодії різних видів мистецтв, у тому числі й нових (кіно, телебачення, естрада і т. д.), з'ясовуються традиційні процеси взаємодії у сучасному мистецтві та їх особливості, поняття синтезу мистецтв.

Література, як провідний вид мистецтва, розглядається В. Вансловим [2]. Порівнюючи види мистецтв за інтенсивністю і широтою впливу,

дослідники доходять висновку, що література за здатністю повно і широко відображувати життя є всеосяжним мистецтвом, а за можливостями проникнення в усі сфери дійсності універсальна, “адже сфера застосування мови безмежна, і тому все, що може бути позначене словом, може в принципі ввійти у літературний твір, якщо це необхідно для вирішення художнього задуму [2]”.

У нашому дослідженні саме література виступає як домінуючий вид мистецтва, з яким взаємодіють інші види художньої творчості, а заняття з зарубіжної літератури є поєднанням навчального предмета і мистецтва (художньої літератури) та інших мистецтв на різних принципах взаємодії.

Під час вивчення творчості учасника трьох війн, Нобелівського лауреата, Ернеста Хемінгуея, студенти дізнаються, що він написав декілька романів про війну. У романі “П’ята колонна” письменник розповів про людей різних національностей, які боролися проти спільного ворога – фашизму. На практичному занятті студенти перекладають рідною мовою уривки із творів Е. Хемінгуея, а також їм пропонується перекласти англійською мовою уривки із літературних творів російських або українських авторів: І. Стаднюка, О. Фадєєва, та ін. Безсумніву, студенти виділяють головне, порівнюють, аналізують твори, які написано вітчизняними та іноземними письменниками. Майбутні філологи перекладали уривки, слухаючи музику. Насправді, їм дуже сподобалась пісня на вірши Расула Гамзатова “Журавли”. Оскільки музика має надзвичайну силу емоційного впливу на людину, ми використовували методи цілісного аналізу літературних творів, які базуються на активізації пізнавальної діяльності студентів, що передбачає розвиток таких перцептивних особливостей сприйняття, як цілеспрямованість уваги, зосередженість, емоційно–почуттєвий відгук.

Американська література – інтернаціональна. ХХ сторіччя стало розквітом афро-американської літератури. 20-і роки ХХ століття дали світу першого темношкірого поета – Каунті Куліна, першого темношкірого романіста – Річарда Райта, першу темношкіру письменницю Зору Ніл Херстон. Лекцію, присвячену афро-американським авторам, обов’язково супроводжує музика, а саме – джаз, що набув популярності у той час. Музичні твори є ефективним засобом формування образного мислення у студентів. Ми використовуємо музику і на практичних заняттях. На нашу думку, студенти виконують більш якісні переклади у супроводі музики.

Підтвердження цьому ми знаходимо, вивчаючи поезію. Майбутні перекладачі знайомляться з найкращими творами видатних англійських та американських поетів: Р. Кіплінгом, Т. Еліотом, Р. Фростом, У. Девісом, Ф. Ларкіним, Д. Дейві, Е. Дженнінгс. Студенти із задоволенням слухають вірши цих поетів у супроводі музики. Так, майже усім студентам подобається слухати вірши “I Feel” Е. Дженнінгс та “Winter Talent” Дональда Дейві, коли лунає приємна музика Є.Доги “Мій ласкавий та ніжний звір”. Звичайно, деякі вірши вони вивчають на пам’ять, а ті, які їх найбільш вразили, студенти намагаються перекласти рідною мовою. Ми помітили наступне: якщо студентам пропонують перекласти вірши, із десяти студентів лише один при перекладі використовує риму, а якщо студенти виконують це творче завдання, коли лунає музика, із десяти - шестеро студентів використовують риму при перекладі. Отже, музика сприяє розвитку літературної творчості студентів. Завдяки таким методичним прийомам роботи на практичних заняттях з використанням музики відбувається інтенсивний розвиток емоційно-чуттєвої сфери особистості. Естетичні емоції студентів пов’язані з ліричними переживаннями, спрагою краси, насолодою гармонією й досконалістю навколишнього світу, почуттями граціозного, високого і прекрасного. На емоційно-чуттєву сферу особистості впливають почуття хвилюючого драматизму, поетичного переживання, душевної скорботи. Література пробуджує романтичні емоції – потяг до невідомого, таємничого, незвичайного, що дуже важливо для людини в сучасних умовах технократичного суспільства, шаленого темпу життя.

Роман Дж. Стейнбека «Про людей та мишей» екранізовано. Він є у фільмотеці кафедри теорії і практики перекладу германських та романських мов Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. Роман розповідає про дружбу та взаємодопомогу двох юнаків-імігрантів. На практичному занятті студенти дивляться художній фільм англійською мовою, але не до кінця, їм пропонують творче завдання – написати свій варіант закінчення твору. Наступний семінар з літератури присвячено перегляду закінчення фільму, аналізу творчих завдань, обговоренню. Такі завдання сприяють розвитку уяви, інтуїції, творчого мислення.

Важливе місце у формуванні духовно-творчої особистості студентської молоді займає відвідування вистав драматичних театрів. Звертаючись до тексту п’єси, ми спрямовували увагу студентської молоді на

більш глибоке розуміння та осмислення філософії твору, охоплення в ньому поновлених проблем, а також знайомство з видатними перекладачами. При цьому студенти намагалися зрозуміти закономірність вчинків персонажів, а процес творчості, що відбувається на сцені, підштофхує майбутніх перекладачів частіше звертатися до свого духовно-морального обличчя. Найбільше враження студенти мали після перегляду вистав: “Пігмаліон” Бернарда Шоу, “Трамвай бажань” за п’єсою американського драматурга Теннісі Уільямса, “Небезпечний поворот” за мотивами п’єси англійського письменника Джона Бойнтона Прістлі. Поштовхом до розвитку творчих здібностей і якостей творчої особистості студентів на практичних заняттях, як засвідчило дослідження, є такий вид творчої діяльності як інсценівка, котрий спрямований на розвиток асоціативно-образного мислення, уяви, співтворчості, фантазії студентів. Для інсценівки студенти самі обрали уривок, вивчили ролі та виконали їх перед своїми товаришами. Усі були дуже задоволені. На наступному занятті відбулося обговорення інсценівок. Перед студентами було окреслено коло запитань, наприклад:

–Чому ви обрали твір саме цього автора?

–Які асоціації та емоції виникають у вас під час аналізу твору?

–Якими виражальними засобами, на вашу думку, досягаються певні настрої літературного твору?

До виконання подібних завдань студенти ставляться позитивно, бо їх вирішення вимагає творчої наснаги, самостійного пошуку і вміння працювати з мистецтвознавчою літературою, довідниками. Обговорення, в якому брали участь студенти, відбулося в атмосфері гарячих дискусій, зіткнення думок та вражень, зацікавленості. Це сприяло ефективному засвоєнню навчального матеріалу і розвитку таких якостей творчої особистості, як: надзвичайна напруженість уваги, цілісність сприйняття, відхід від шаблону, висока самоорганізація тощо. Студенти не лише розповідають про творчість письменників, але й читають на пам’ять улюблені уривки із її літературних творів, а також власні переклади цих уривків. Виконання творів (читання з елементами акторської майстерності) залучає студентів до співучасті в літературній творчості, сприяє глибокому проникненню в зміст художнього образу, допомагає виявити їх індивідуальність і можливість творчо самореалізовуватися. Слід відзначити, що в процесі роботи студенти виявили свої акторські обдарування, високий рівень розвитку образного мислення, фантазію, оригінальний підхід у

вирішенні творчих завдань, здібність до моделювання і використання різних способів творчої діяльності.

Відвідуючи лекції та практичні заняття з зарубіжної літератури, студенти впевнювалися в тому, як різні види мистецтва взаємодоповнюють і взаємозбагачують образно–виражальні можливості кожного, наповнюючи й розширюючи ліричний образ від сприйняття кожного з видів мистецтва.

Висновки і перспективи подальших розвідок у даному напрямку

Таким чином, формування духовно-творчої особистості студентів-майбутніх перекладачів здійснюється у процесі вивчення зарубіжної літератури на основі взаємодії мистецтв, а саме: музики, театру, кіно. Творча природа літератури відкриває особливо великі можливості для розвитку творчого потенціалу майбутніх перекладачів. Інтерес до зарубіжної літератури зумовлює у студентів духовну потребу у творчості, що сприяє творчому розвитку особистості студентів.

Надалі необхідно продовжувати дослідження стосовно формування духовно-творчої особистості майбутніх перекладачів на основі взаємодії художньої літератури та образотворчого мистецтва.

Література

1. Алфімов В.М. Ефективність виховання творчої особистості / В.М.Алфімов // Духовність особистості : методологія, теорія і практика. – Луганськ. – 2006. – Вип. 3 (16). – С. 3-21.
2. Ванцлов В.В. Изобразительное искусство и музыка / В.В.Ванцлов // – Л., 1977; 2-е изд. 1984).
3. Делакруа Э. Мысли об искусстве, о знаменитых художниках / Э.Делакруа // М., 1960. С. 222.
4. Державна національна програма “Освіта” (Україна ХХІ століття). – К.: Райдуга, 1994. – 62 с.
5. Каган М.С. Морфологія мистецтва / М.С.Каган // – Л., 1972.
6. Національна доктрина розвитку освіти: Затв. Указом Президента України від 17 квіт. 2002 р. №347 // Освіта. – 2002. – 24 квіт.-1 трав.(№26).– С.2-4.
7. Франко І.Я. Мозаїка: Із творів, що не ввійшли до збір. творів у 50т. /Упоряд. З.Т.Франко, М.Г.Василенко; Ред. Д.Сапіга. - Л.: Каменяр, 2002. - 431 с.
8. Шевченко Г.П. Духовність та духовна культура / Г.П. Шевченко, О.С.Белих, Є.А.Зеленов.–Луганськ: Східноукр. нац.унів.ім. В.Даля, 2006.– 256с. – (Формування духовної культури учнівської молоді засобами мистецтва: монографія).
9. Шевченко Г.П. Тенденції взаємодії мистецтв в теорії та практиці естетичного виховання / Г.П. Шевченко // Радянська школа. – 1986. – № 7. – С. 42-47.

В статтє рассматривается проблема духовно-творческой личности студента на основе взаимодействия искусств в процессе изучения зарубежной литературы.

Барилко Світлана Миколаївна – доцент кафедри теорії і практики перекладу германських та романських мов, заступник декану філологічного факультету Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Луганськ)

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор Миропольська Н.Є.

ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТІСНИХ ЯКОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ В УМОВАХ КРЕДИТНО-МОДУЛЬНОЇ СИСТЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ У ВНЗ

Л.Л. Борисенко

У статті розглядаються основні напрямки розвитку особистісних якостей майбутніх фахівців-економістів в умовах кредитно-модульної системи організації навчання у ВНЗ.

Постановка проблеми у загальному виді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями

Кредитно-модульна система організації навчального процесу (КМСОНП), яка застосовується у Київському національному економічному університеті, надає можливість персоналізувати навчання; забезпечувати індивідуальний темп учіння в залежності від знань, умінь і можливостей студентів; здійснювати постійний контроль досягнення поставлених цілей; застосовувати єдині критерії оцінки знань і навичок студентів; враховувати рівні раніше засвоєних знань; орієнтувати процес навчання на майбутню професійну діяльність; розвивати вміння використовувати теоретичний матеріал на практиці; максимально активізувати навчально-пізнавальну діяльність та забезпечувати формування особистості студента, здатної до інноваційної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковане вирішення даної проблеми і на які спирається автор

Теоретико-методологічну основу формування особистісних якостей, так необхідних для майбутніх економістів, становлять положення: теорії і методики вищої професійної освіти та управління навчально-виховним процесом (В. Андрущенко, В. Луговий, С. Гончаренко, В. Кремень, В. Безпалько,